

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Міжнародні економічні відносини»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Логістика

а темою № 7 - Міжнародна трудова міграція

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління,
протокол від 15.08.2022 № 1

Розробники:

1. викладач циклової комісії економіки та управління, к.п.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Носач І.В.
2. викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Бондарець О.М.

Рецензенти:

1. Смерічевська С.В - професор кафедри логістики НАУ, доктор економічних наук, професор, експерт Українського логістичного альянсу (УЛА);
2. Цимбалістова О.А. – кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, старший викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС.

План лекції

1. Суть та види міжнародної міграції робочої сили
2. Економічні ефекти міжнародної трудової міграції
3. Тенденції розвитку міжнародного ринку робочої сили
4. Регулювання міграційних процесів

Рекомендована література:

Основна:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Амеліна І.В. Міжнародні економічні відносини. Підручник. – К.: ЦУЛ, 2019. – 256 с.
3. Дергачова В.В., Згуровський О. М., Манаєнко І.М. Міжнародні економічні відносини: практикум: Навчальний посібник. – К.: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 80 с.
4. Мазаракі А.А., Мельник Т.М., Кудирко Л.П. та ін. Міжнародні економічні відносини. Підручник. за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 612 с.
5. Шкарлет С.М. Міжнародні економічні відносини та менеджмент в умовах посилення глобалізаційних процесів. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2017. 528 с.

Додаткова:

6. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Міжнародні економічні відносини. Підручник. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2017. – 432 с.
7. Голіков А. П., Довгаль О. А. Міжнародні економічні відносини. Підручник. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 464 с.
8. Задоя А.О. Міжнародна економіка. Підручник. – К.: ЦУЛ, 2012. 416 с.
9. Чернега О.Б. Міжнародна економічна діяльність України. Навчальний посібник. – Д. : ТОВ «Східний видавничий дім», 2013.– 600 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

10. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
12. Організація Об'єднаних Націй (ООН) - United Nations(UN) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/>

13. Світова організація торгівлі (COT) - World Trade Organization (WTO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org/>
14. Міжнародна торговельна палата (МТП) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iccwbo.org
15. Міжнародний валютний фонд (МВФ) - International Monetary Fund – IMF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>
16. Світовий банк (World Bank) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>
17. Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org/ibrd
18. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) - World Intellectual Property Organization (WIPO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.org>
19. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) – Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/>
20. Всесвітній економічний форум (ВЕФ) - World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>
21. Європейський Союз (ЄС) – European Union (EU) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eu.com>

Текст лекції

1. Суть та види міжнародної міграції робочої сили.

Міжнародна міграція робочої сили – це переміщення людей через кордони країн, яке пов'язане із зміною постійного місця проживання або із поверненням до нього з метою пошуку роботи.

Під час аналізу міжнародної міграції робочої сили використовують наступні поняття:

- *міграція* – переміщення робочої сили через кордон;
- *імміграція* – це в'їзд в країну на постійне або довготривале проживання громадян іншої країни;
- *еміграція* – переселення громадян в іншу країну на постійне або довготривале тимчасове проживання;
- *рееміграція* – це виїзд іммігрантів з країни імміграції або повернення емігрантів на батьківщину.

Основні причини виникнення міжнародної міграції робочої сили:

1) з боку країн донорів – велика густота населення; масове безробіття; низький рівень життя; порівняно низька заробітна плата; виробнича необхідність (для спеціалістів, які працюють у країнах, що розвиваються); структурна перебудова економіки; вивіз капіталу, функціонування ТНК; причини політико – правового, релігійного, етнічного та сімейного характеру;

2) з боку країн – реципієнтів – порівняно висока заробітна плата; потреба у додатковій висококваліфікованій робочій силі; потреба у додатковій дешевій та мобільній робочій силі.

Класифікацію міжнародної міграції робочої сили здійснюють за наступними ознаками:

- 1) за напрямком:
  - міграція із країн, що розвиваються і колишніх соціалістичних країн в промислово розвинуті країни;
  - міграція в рамках промислово розвинутих країн;
  - міграція робочої сили між країнами, що розвиваються;
  - міграція висококваліфікованої робочої сили із промислово розвинутих країн в країни, що розвиваються.
- 2) за територіальним охопленням:
  - міжконтинентальна;
  - внутріконтинентальна.
- 3) за рівнем кваліфікації мігрантів:
  - висококваліфікована робоча сила;
  - низькокваліфікована робоча сила.
- 4) за часом:
  - незворотна (як правило, міжконтинентальна);
  - тимчасова (як правило, внутріконтинентальна);
  - сезонна (пов'язана із щорічними поїздками на заробітки);
  - маятникова (передбачає щоденні поїздки до місця роботи за межі свого населеного пункту, країни).
- 5) за ступенем законності:
  - легальна
  - нелегальна.

2. Економічні ефекти міжнародної трудової міграції

Міжнародна міграція робочої сили – явище складне і неоднозначне, так як може здійснювати позитивний і негативний вплив на економічний та соціальний розвиток країн, що беруть в ній участь.

Наслідки трудової міграції для країн-експортерів робочої сили.

Позитивні :

- Зниження рівня безробіття і скорочення пов'язаних з ним витрат.
- Підвищення середнього рівня заробітної плати і реальних доходів населення.
- Поповнення вітчизняної економіки валютними ресурсами. Можна визначити чотири прямих джерела валютних надходжень від експорту робочої сили: податки з прибутку фірм-посередників; податки з переказів мігрантів на батьківщину для підтримки сімей; особисте інвестування мігрантів (ввіз на батьківщину засобів виробництва і предметів тривалого користування, купівля

земельних ділянок, нерухомості, цінних паперів); фінансова допомога від країн імпортерів робочої сили, яка часто направляється в соціальну сферу.

- Покращення кваліфікаційного рівня трудоємігранта.

Негативні:

- Як свідчить досвід багатьох країн світу, країни-донори здебільшого втрачають від переміщення робочої сили: розмір втрат від недоотримання податкових надходжень від мігрантів, звичайно перевищує економію від скорочення використовуваних суспільних благ та послуг (багато з них є суспільним товаром, який використовується всім населенням, незалежно від його чисельності).

- Національна економіка втрачає наймобільнішу і, як правило, найконкурентоздатнішу частину трудового потенціалу, що спричиняє збитки, які за деякими оцінками становлять до 10% ВВП. Це також веде до старіння структури трудових ресурсів.

- Відплив висококваліфікованих спеціалістів та вчених («відплив мізків»), що призводить до зниження технологічного потенціалу, падіння культурного та загального наукового рівня.

- Декваліфікація робочої сили за умови роботи не за спеціальністю.

- Додаткові витрати на підготовку нових спеціалістів для власного ринку праці.

- Відсутність у суспільстві віри в перспективи національної економіки, зниження рівня інвестицій в країну в результаті постійної орієнтації на експорт робочої сили.

Наслідки трудової міграції для країн-імпортерів робочої сили.

Позитивні :

- Іноземна робоча сила – фактор розвитку власних продуктивних сил.

- Трудоємігрантів залучають до виконання трудомістких і шкідливих для здоров'я видів робіт.

- Іноземні працівники – джерело дешевої робочої сили.

- Країни реципієнти заощаджують витрати на підготовку кадрів для власного ринку праці.

- Міграція веде до міжнародного переливу знань та інтелектуального капіталу, які мають значну економічну цінність.

- Посилюється конкуренція на ринку робочої сили, зростає продуктивність та ефективність праці.

- Робітники-емігранти сприяють омолодженню структури трудових ресурсів країн імміграції.

- Імміграція дозволяє промислово розвинутим країнам в період відносно високих темпів розвитку з меншими затратами здійснити переміщення трудових ресурсів і згладити диспропорції у їх перерозподілі між країнами та галузями.

- Грошові перекази емігрантів на батьківщину сприяють розширенню реалізації товарів країн імміграції закордоном.

Негативні :

- Наплив робітників з-за кордону ускладнює проблему зайнятості в країні, негативно впливає на економічне становище місцевих працівників.
- Виникає конкуренція як між іноземною і національною робочою силою, так і серед іммігрантів.
- Збільшення витрат на соціальне забезпечення та захист трудоємігрантів.
- Відплив національної валюти за кордон у вигляді грошових переказів мігрантів.
- Поряд з економічними, виникають соціальні, культурні, правові та інші проблеми. Наслідки міжнародної міграції носять досить часто конфліктний, дестабілізуючий характер, який проявляється в міжетнічних непорозуміннях, посиленні позицій антидемократичних сил, в страйках та акціях протесту іноземців.

3. Тенденції розвитку міжнародного ринку робочої сили

Сучасна трудова міграція характеризується наступними рисами:

- зростання масштабів міграції;
- збільшення питомої ваги мігрантів у загальній кількості працездатного населення країн;
- розширення еміграції з країн Східної Європи та країн , що утворилися на території колишнього СРСР;
- формування нових центрів залучення робочої сили;
- зростання нелегальної імміграції;
- посилення «відпливу інтелекту»;
- ротаційний характер міграції.

Розширення міграції спричинило появу в країнах імміграції двох ринків праці – для робітників-громадян даної країни та для іноземних робітників. Другий з цих ринків формується значною мірою за рахунок нелегальної міграції. Проте, незважаючи на всі зусилля заборонити нелегальну міграцію повністю не вдалося жодній з країн. Нелегальні іммігранти використовуються на низькооплачуваних роботах зі шкідливими умовами праці без соціального захисту, що суперечить національним законодавствам та міжнародним конвенціям.

Однією з найважливіших особливостей сучасного стану міжнародної міграції є «відплив інтелекту», тобто безповоротна або довготривала еміграція вчених і високваліфікованих спеціалістів. Основними причинами цього процесу в більшості країн є: постійне зниження соціального статусу вченого та спеціаліста; те, що результати роботи вчених та спеціалістів часто не знаходять своєї остаточної реалізації; бажання покращити своє матеріальне становище; більша можливість за кордоном реалізувати свої знання та досвід.

Значний вплив на міграційні процеси має міжнародна економічна інтеграція, розвиток якої сприяє збільшенню масштабів міграції в рамках окремих інтеграційних угруповань.

Міжнародна міграція робочої сили набуває глобального характеру. У світі утворилися постійні ринки робочої сили.

Перший ринок традиційно належить США та Канаді, трудові ресурси яких склалися історично за рахунок іммігрантів. Але в міграційних потоках, які скеровані в США і Канаду, знизилась частка мігрантів із Європи та зросла їх кількість із Латинської Америки та Азії.

Другий ринок – країни Західної та Північної Європи. Велику роль у використанні іноземної робочої сили зіграло створення ЄС, одним з елементів якого є спільний ринок робочої сили.

Третій ринок – район нафтовидобувних країн Близького Сходу.

Четвертий ринок – Латинська Америка. Інтенсивними є міграційні потоки між латиноамериканськими країнами.

4. Регулювання міграційних процесів

Негативні наслідки міжнародної міграції робочої сили та високий рівень нелегальної міграції викликають необхідність регулювання даним процесом зі сторони держави та міжнародних організацій.

Державна міграційна політика – це ціленаправлена діяльність держави по регулюванню процесів експорту та імпорту робочої сили. Державна міграційна політика поділяється на два види: еміграційну та імміграційну.

Еміграційна політика включає непрямі методи регулювання, завданням яких є створення сприятливого еміграційного клімату. А також прямі методи, направлені на регулювання об'ємів та структури еміграційних потоків.

До непрямих методів входять:

- 1) валютна та банківська політика стимулювання валютних переказів із – за кордону (надання пільг по валютних вкладах, продаж робочим – мігрантам цінних паперів, що не оподатковуються);
- 2) митна політика, яка передбачає митні пільги, для емігрантів які повертаються на батьківщину;
- 3) спеціальні еміграційні програми

Прямі методи включають:

- 1) вимоги до суб'єктів трудової міграції: до фірм – посередників; працівників – мігрантів;
- 2) експансивна політика, направлена на завоювання робочих місць на зарубіжних ринках;
- 3) структурна політика, елементами якої можуть виступати лімітування видачі закордонних паспортів; заборона (пряма і непряма) на виїзд окремих категорій робітників та введення еміграційних квот; встановлення термів обов'язкової роботи в країні після отримання освіти за державний рахунок.

Імміграційна державна політика покликана захистити національний ринок праці від неконтрольованого притоку мігрантів, забезпечити раціональне використання їх праці.

В різних імміграційних програмах мігрантів класифікують за трьома критеріями:

- *сімейна еміграція* (передбачає обов'язкову наявність родича – громадянина країни, який може поручитися за мігранта);
- *економічна еміграція* (передбачає наявність кваліфікації, особливих здібностей, досвіду підприємницької діяльності, які можуть бути корисними в економічному розвитку країни);
- *гуманітарна еміграція* (передбачає визнання статусу біженця і т. д.)

Розрізняють три основних типи імміграційних політик, які можуть використовуватися одночасно в залежності від категорій мігрантів:

- політика, яка базується на обмеженні перебування іммігрантів в країні (за кількістю і термінами);
- політика що передбачає проживання без визначеного терміну з правом в'їзду членів сім'ї;
- політика, яка дозволяє постійне проживання іммігрантів і передбачає право на отримання громадянства.

Інструментами імміграційної політики є:

1. Кількісні вимоги до іноземної робочої сили: наявність сертифікату про освіту; стаж роботи за спеціальністю.
2. Віковий ценз.
3. Стан здоров'я.
4. Пряме квотування імпорту робочої сили.
5. Фінансові обмеження.
6. Часові обмеження.
7. Заборони у явній формі, що виражаються в прийнятті законів, в яких міститься детальний перелік професій, займатися якими іноземцям заборонено, і у непрямій формі, коли визначається перелік пріоритетних професій для в'їзду.
8. Обмеження особистісного характеру (так звана соціальна чистка).
9. Національно – географічні пріоритети.
10. Система санкцій, які діють по відношенню до незаконних працівників-мігрантів; осіб, зайнятих незаконним імпортом робочої сили; роботодавців, які незаконно використовують працівників – мігрантів.
11. Програми репатріації, завданням яких є стимулювання відтоку трудящих – мігрантів. Використовується, як правило, три види програм:
  - програми матеріальної компенсації, що передбачають грошові виплати іммігрантам за передчасне переривання їх діяльності;
  - програми професійної підготовки з метою полегшити імпортерам від'їзд на батьківщину та їх працевлаштування вдома;
  - програми економічної допомоги регіонам масової еміграції.

Характерною особливістю регулювання міграційних процесів є те, що пріоритети в даній галузі віддаються національним державам.

На міжнародному рівні створено декілька організацій, діяльність яких спрямована на впорядкування процесів міграції. Найвпливовішою серед них є **Міжнародна організація праці (МОП)**, яка була створена у 1919р., а в 1946р стала спеціалізованим закладом ООН. Завданнями МОП є:

- сприяння забезпеченню соціальної справедливості для трудящих;
- розробка міжнародної політики і програм, направлених на покращення умов праці і життя;
- розробка міжнародних трудових стандартів, покликаних служити в якості керівних принципів для національних урядів при проведенні цієї політики;
- регламентація набору робочої сили;
- боротьба з безробіттям;
- гарантії заробітної плати, що забезпечує нормальний рівень життя;
- захист від професіональних захворювань та нещасних випадків;
- захист дітей і жінок;
- регламентація питань соціального страхування та забезпечення;
- організація професійно – технічного навчання.

В структуру МОП входять:

- Міжнародна конференція праці – вищий орган МОП, що виконує законодавчі функції;
- адміністративна рада – керує роботою різних комітетів та комісій при МОП;
- Міжнародне бюро праці – інформаційний та консультативний орган.